

Alasaksalainen hallitalo kertoo pientä historiaa

Talo eurooppalaisen etnologian tutkimuskohteena Saksassa

Tässä artikkelissa tarkastelen historiallisiin rakennuksiin liittyvää muuttuvaa kulttuuriperintöä. Näkökulmani on keskiajalta saakka periytyvä talonpoikais-talo, alasaksalainen hallitalo. Tarkastelun kohteena oleva talo sijaitsee selkeästi rajattavissa olevalla Pohjois- Saksan hedelmävilyalueella. Taloa ja sen historiaa lähestytään sen asukkaiden omien kokemusten ja kertomusten kautta. Siksi tarkastelun ajallinen painopiste on 1900-luvun jälkimmäisellä puoliskolla. Tarkastelen sitä tpaa, jolla historian läsnäolo näkyy uuden vuosituhannen vaihteessa talossa ja asumisessa, taloa ympäröivässä maisemassa ja väestön sosiaalisissa rakenteissa. Lisäksi selvitän, kuinka talon asukkaat suhtautuvat ja ovat suhtautuneet taloonsa kulttuuriperintönä, jolla rakennuksena saattaa olla takanaan jopa 400-vuotinen historia.

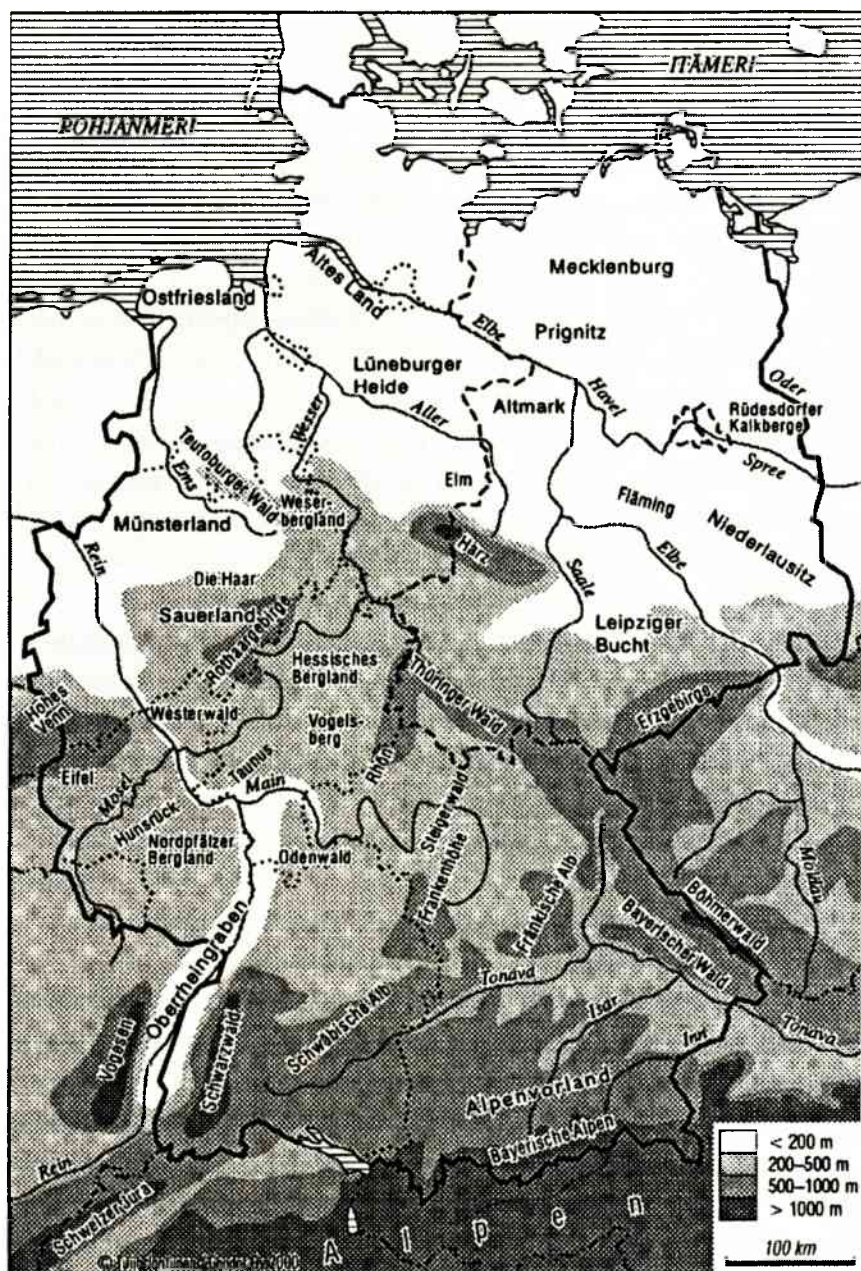
Artikkeli pohjautuu saksankieliseen käsikirjoitukseen *"Der Altländer Hof im Wandel. Veränderungen der sozialen Strukturen und des Alltagslebens im Alten Land im 20. Jahrhundert"*, johon empiirisen aineiston olen kerännyt tutkimusalueeltani Saksasta vuosina 1998 – 2000. Sen ytimen muodostavat henkilökohdattaiset käynnit 81 hallitalossa, joissa haastattelin 151 henkilöä.¹ Metodisesti talon asukkaiden kertomusten kautta määräytyvää näkökulmaa on Saksassa käytetty vähän², vaikka eurooppalaisen etnologian³ piiriin lukeutuvalla talotutkimuksella (Hausforschung)⁴ muutoin on maassa pitkät perinteet. Sen alkuna pidetään 1700-luvun kameralistiikan⁵ hengen mukaisia tarkkoja paikalliskuvauksia, joista paljon siteerattu on Justus Möserin (1720-1794) kuvaus westfalenilaisesta hallitalosta. Sitä asui patriarkalisesti johdettu talonpoikainen perhe.

Kun vielä 1800-luvulla keskityttiin eri rakennustyyppien luokitteluun tai yritettiin löytää talojen alkuperä romantiikan ajalla kuvitellusta esigermaanisesta

yhteiskunnasta, siirryttiin 1900-luvun alkuun mennessä kulttuuripiiriopista versoneeseen kulttuurimaantieteelliseen tarkasteluun. 1930-luvulla katse suuntautui toisaalta tarkkoihin ja yksityiskohtaisiin yksittäisten rakennusten rakenteiden tutkimiseen (Gefügeforschung), toisaalta kansallissosialistisen ideologian mukaiseen talojen alkuperän selvittämiseen saksalaisen heimoluokittelun pohjalta. Saksan Demokraattisessa Tasavallassa talotutkimuksen fokuksena oli feodalismien ja kapitalismin läpimurron vaikutus työtätekevän väestön rakennus- ja asuinkulttuuriin. Sitä vastoin Saksan läntisessä osassa sai toisen maailmansodan jälkeen vallan historiallisesti suuntautunut talotutkimus, jolla vielä nykyäänkin on oppiaineen piirissä edustajansa. Lähteinään se käyttää itse fyysisen rakennuksen lisäksi lähes yksinomaan historiallisia arkistolähteitä⁶. Sen rinnalle on viime vuosien aikana syntynyt näkemys, missä rakennusta – taloa – tarkastellaan kokonaisvaltaisesti, heuristisesti ja tulkitsevasti sen asukkaiden kokemusten kautta. Tämän tarkastelun yhtenä tukipilarina on huolellinen kenttätö. Siinä tutkija siirtyy talon ulkoisesta objektiivisesta tarkastelusta rakennuksen sisälle, missä hän kohtaa asukkaiden arkipäivän, heidän henkilöhistoriansa ja sen liittymisen taloon, heidän subjektiiviset käsityksensä tärkeästä ja vähemmän tärkeästä, kauniista ja rumasta sekä oikeasta ja väärästä. Talossa tapahtuneet rakenteelliset ja sisustukselliset muutokset ovat tässä tarkastelussa kulttuurista reflektiota. Ne ovat ”ajan merkkejä”, jotka heijastavat laajemminkin alueella tapahtuneita sosiaalisia, teknisiä, taloudellisia, hallinnollisia ja mentaalisia muutoksia.

Talo ihmisen tekemässä maisemassa

Tämä artikkeli edustaa viimeksi kuvattua talotutkimuksen suuntaa. Tarkastelun kohteena siinä on Keski-Euroopan laajimmalle levinnyt talonpoikainen rakennustyyppi, alkuaan ristikkoseinä rakenteinen, olki- tai ruokokattoinen *alasaksalainen hallitalo* (Niederdeutsches Fachhallenhaus), josta on useita paikallisia variaatioita. Yksi niistä sijoittuu Elbe-joen eteläpuolelle, Altes Land –nimiselle alueelle, josta matkaa pohjoispuolella Elbeä olevaan Hampurin keskustaani on alueen etäisimmästäkin pisteestä, Staden kaupungista, vain noin 40 kilometriä. Idässä tämä noin 170 neliökilometrin laajuinen alue rajoittuu Hampurin Finkenwerderin kaupunginosaan.

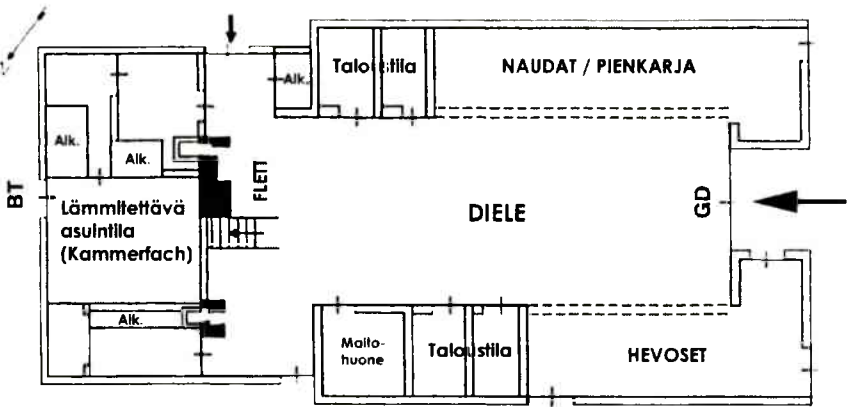
"Altes Land" sijaitsee Elben etelärannalla Staden, Buxtehuden ja Hampurin kaupunkien välisellä alueella (lähde: Altländer Archiv, Kartenabteilung, Jork)

Altes Land jakautuu kymmeneen katukylään⁷, joiden talot seuraavat Elben ja sen sivujokien Schwingen, Lühen ja Esten rantoja katkeamattomina nauhamaisina ketjuina. Talojen takaa avautuvat keskiajalla luodun maanjakosysteemin mukaiset viljelysmaat pitkinä kapeina kaistaleina.

Altes Land oli 1200-luvulle saakka Elben vesijättömaata, missä maatalouden intensiivisen harjoituksen teki mahdottomaksi alati uhkana olevat Pohjanmereltä Elbeen tunkeutuneet myrskytulvat. Menneinä vuosisatoina ne ovat aika ajoin peittäneet allensa laajoja alueita ja hukuttaneet alleen taloja, ihmisiä ja karjaa. Viimeinen tuhoisa myrskytulva oli vuonna 1962, jolloin surmansa sai 315 Elben rannan asukasta ja tuhatmäärin karjaa⁸.

Altes Land asutettiin sen jälkeen kun sinne keskiajalla oli houkuteltu monin privilegein silloisen ”keskushallinnon”, Bremenin hiippakunnan toimesta patoamisen mestareita, hollantilaisia uudisasukkaita. Heidän tehtävänään oli ottaa maa viljelykseen⁹. He loivat alueelle pato- ja kanavointijärjestelmän, mikä – laajennettuna ja parannettuna – on ollut asukkaiden verrattain hyvänä turvana myrskytulvia vastaan ja maisemaa hallitsevana piirteenä nykyaikaan saakka. Hollantilaisten viljelykseen valtaama alue oli hedelmällistä marskimaata, joka toi asukkaille jo varhain poikkeuksellisen vaurauden. Sitä tukivat uudisasukkaille myönnetyt verohelpotukset ja ikuinen talonpoikainen vapaus. Siten Altes Land kuuluu niihin harvoin saksalaisiin alueisiin, missä koskaan ei ole ollut maaorjuutta. Alueelta puuttuvat siksi kartanot. Sosiaalisen rakenteen perustana olivat siten vapaat talonpojat, joiden asema yhteisössä määräytyi maaomaisuuden ja talon koon mukaan. Vaurauden ulkoisena merkinä oli alteslandilainen talo – ”Altländer Hof” -, joka saksalaisessa talotutkimuksessa edustaa omaa alasaksalaisen hallitalon alatyyppeä.

Alteslandilainen talo – kuten kaikki muutkin alasaksalaisen hallitalon variaatiot – on kehittynyt maanviljelyn ja karjanhoidon harjoitukseen. Siinä ihmiset, eläimet, taloustoimet, viljan puinti ja varastointi on sijoitettu saman katon alle. Ihmisille varattu tila on noin 1/3 talon pinta-alasta. Toinen ja kolmas kerros ovat palvelleet vilja- ja heinävarastoina. Paikalliset erot näkyvät rakennusten koossa, materiaaleissa ja ulkoisessa koristelussa. Siten Altes Landin hallitalo on suuri – keskimäärin 32 metriä pitkä, 15 metriä leveä ja 13 metriä korkea – rakennus, jota hallitsee lähelle maanpintaa ulottuva jyrkkä ruokakatto. Talon erikoisuuksiin

Alteslandilainen talo vuodelta 1618 ja siitä rekonstruoitu pohjakaava noin vuodelta 1870. Siitä ilmenee lämmitettämättömän Dielen (eläin- ja puintitila), Flettin (väen ruokailu- ja työskentelytila, missä sijaitsi suuri avoliesi) ja lämmitettävän asuintilan (Kammerfach) välinen kokosuhde. Talon väki nukkui yleensä pareittain alkovissa (Alk). Pääsisäänkäynti taloon oli Dielen kautta, jonne johti kaksiosainen Groot Dör (GD). Tilajako säilyi periaatteessa samanlaisena toiseen maailmansotaan saakka, mutta niin että Flettiin rakennettiin erillinen keittiö, jolloin avoliesi purettiin. Lisäksi Dielen ja Flettin välille tehtiin eläimet ihmisistä erottava väliseinä. (Kuva ja piirros Outi Tuomi-Nikula 1998 ja 2004).

Talon fasadin hääovi ei ole tarkoitettu käytettäväksi ulko-ovena. Sen sai avata vain morsiamen tullessa ensi kertaa taloon ja hautajaisissa. Lisäksi se toimi eräänlaisena varauslokkikäytävänä silloin kun taloa uhkasi myrskytulva tai tuli. Perinteisesti siinä ei ole ulospäin edes kahvaa, paremmin kuin porrasaskelmaakaan. Vielä nykyisinkin hääovi on suosittu tausta alteslandilaisissa häissä, kuten tässä vuonna 1954 otetussa kuvassa. (Kuva yksityisen hallussa, Guderhandviertel)

kuuluu taidokkaasti koristeltu ristikkoseinäinen ja punatiilinen fasadi, johon on usein maalattu miete- ja raamatunlauseita, elämänohjeita sekä omistajien nimiä ja vuosilukuja. Fasadin keskellä on ns. morsiusovi (BT).

Vauraan tilan erikoisuuksiin kuului lisäksi puusta valmistettu, maalauskoristein somistettu ja omistajan nimellä varustettu mahtiportti.¹⁰

Altes Landin alueella suoritettut arkeologiset kaivaukset osoittavat, että alueelle on rakennettu hollantilaisten esikuvien mukaan hallitaloja jo ainakin 1200-luvulla.¹¹ Alkuaan ristikkoseinä (Fachwerk) oli täytetty vitsaspunoksella ja valkeaksi kalkitulla savella, 1500-luvulta lähtien arvokkaammalla punatiilillä.¹² Sodan, tulien ja ajan hammas ovat sittemmin hävittäneet vanhinta rakennuskantaa niin, että iäkkäin asuttu alteslandilainen hallitalo on rakennettu vuonna 1600 ja nuorin 1916. Suurin osa nykyisestä rakennuskannasta on 1700 ja 1800-luvulta. Kaikkiaan alueella on säilynyt vajaat 300 alasaksalaisiin hallitaloihin lu-

keutuvaa rakennusta. Osa tästä vanhasta rakennuskulttuuriperinnöstä on turvattu tuleville sukupolville rakennussuojelulailla siten, että vuonna 1999 suojeltuja hallitaloja alueella oli 117.¹³

Toisen maailmansodan jälkeen perinteinen maanviljelys on väistynyt intensiivisen hedelmäviljelyn tieltä. Sen merkityksestä kertoo se, että Altes Land on nykyisin Euroopan suurin yhtenäinen hedelmäviljelyalue.¹⁴ Maisemallisesti alue muistuttaakin enemmän suurta hedelmäpuutarhaa kuin perinteistä maaseutua. Maisemasta puuttuvat niityt, pellot ja metsät. Maatalouden rakenneuudistus on vaatinut muutoksia hallitalon tilajakoon ja huoneiden käyttöön, mutta myös pihapiiriin, jonne on kohonnut hedelmien varastointi- ja lajittelusuoja. Hedelmätilojen lomassa ja joukossa on nykyisin myös yhä enemmän hallitaloja, jotka viimeisen 20 vuoden aikana on muutettu käyttötarkoitukseltaan taidegalleriaksi, myymäläksi, museoksi, yksityislääkärin vastaanotoksi, arkkitehtitoimistoksi, loma-asunnoksi, ravintolaksi tai hotelliksi.¹⁵

Toiseen maailmansotaan saakka alueen asukkaat lukeutuivat vanhoihin maata viljeleviin alteslandilaisiin sukuihin. Muutoksen aiheuttivat vuonna 1945 neuvostoarmeijan tieltä entisistä Saksan itäprovinsseista paenneet saksalaiset. Nämä kaikkiaan noin 12 miljoonaa ihmistä sijoitettiin pääosin maaseudun talonpoikaistaloihin¹⁶. Itäpolaisten pika-asuttamisen takia Altes Landin väkiluku kaksinkertaistui muutamiksi vuosiksi. Pakolaiset olivat lähtöisin Saksan itäprovinssien maatalousalueilta. Siksi Altes Landin väestön sosiaalinen ja ammatillinen kirjavoituminen alkoi vasta 1960-luvun lopulla, kun alueelle alkoi muuttaa kaupunkilaisia ja muita maatalousväestöön kuulumattomia henkilöitä. Monet heistä käyvät päivittäin töissä lähialueen kaupungeissa.

Alteslandilaisen identiteetin rakennuspuut

Luonnonmaantieteelliset olosuhteet, asutushistoria, elinkeino ja keskushallinnon toimet ovat kaikki osaltaan muovanneet Altes Landin talonpoikaista kulttuuria ja siihen kytkeytyvää alueellista identiteettiä. Siten keskushallinnon tukema *hollantilaisperäinen uudisasutus* on jättänyt leimansa mm. maisemaan, talojen rakenteisiin, pihatyypppeihin ja kylien ja niiden väestön nimistöön. Sillä

on myös eri aikoina ollut vaikutus mm. talojen tulisisioihin ja niiden kautta talon tilajakoon ja asumiseen. Ainainen *myrskytulvien* vaara on lisännyt talonpoikien yhteistyötä ja luonut nykyaikaan saakka kestäneitä organisaatioita, kun patovalleja on pidetty kollektiivisesti kunnossa ja kuivatuskanavia puhtaina. Myrskytulvilla on ollut vaikutuksensa myös talojen rakenteisiin: Perusrakenteet kestävät rajuimmankin myrskyn ja korkealle ulottuva katonharja tarjoaa turvan asukkaille, vaikka karja ja tavara menetettäisiinkin. Talonpoikien vaurauden perustana olivat hedelmällinen *marskimaa*, joka takasi viljanviljelyn kannattavuuden ja siihen liittyen *Hampurin kaupungin miljoonaväestö*, joka tarjosi talonpoikien tuotteille lähes rajattomat markkinat. Tuotteiden suoramyynäti Hampurin toreilla mahdollisti vuorovaikutuksen hampurilaisten ja heidän edustamansa kaupunkikulttuurin välillä. Se näkyy mm. talojen kalustuksessa, missä monet astiatyypit, tekstiilit ja huonekalut, kuten esim. Hamburger Schapp –suuri tammesta valmistettu ja barokkikaiverruksin somistettu vaatekaappi –olivat kukin ajallaan vaurauden mittana ja edistysellisen asumisen merkinä. Urbaani kulttuuri tavataan myös eräissä tapakulttuurin muodoissa, mm. kahvinjuontikulttuurissa, sekä talojen fasadeissa, joita taloudellisen korkeasuhdanteen aikana muutettiin vastaamaan Hansakaupungin kauppaporvareiden huviloiden rakentamisen ihanteita.

Tärkeä paikalliseen identiteettiin vaikuttanut tekijä on talonpoikien *ikimuis-toinen vapaus*: Se näkyy ensiksikin tilan ja maanomistuksen asettamisena muita arvoja korkeammalle. Siten syntyperäinen Altes Landin asukas ”Ei koskaan myy vapaaehtoisesti maata, ei ainakaan alueen ulkopuoliselle, sillä se joka myy, sen on pakko myydä. Sillä ovat asiat todella huonosti” (Am6/122)¹⁷

Toiseksi talonpoikainen vapaus näkyy alteslandilaisen sukuyhteyden tiedostamisena ja poikkeuksellisen vahvana talonpoikaisen identiteetin korostamisena. Siinä ”me”, ts. alteslandilaiset rajataan jyrkästi ”muista”, ts. henkilöistä, joilla ei ole osoittaa usean sukupolven taakse ulottuvaa paikallista sukutaustaa. Heitä ovat muualta alueelle muuttaneet henkilöt. Syvimmältään kysymyksessä on kahden ryhmän vuorovaikutuksessa koetun toiseuden kokeminen, mikä ilmenee mm. voimakkaina stereotyyppisinä käsityksinä ja ennakkoluuloina vastakkaista ryhmää kohtaan¹⁸. Niiden mukaan alteslandilaiset ovat vieraan silmin rahanahneita, työteliäitä, sydämettämiä, kateellisia, itseriittoisia, sisäänpäin-

kääntyneitä, sukusidonnaisia, reviiritietoisia, pöyhkeitä ja saitoja, mutta myös toisille tilaa antavia, mikäli heidän omia etujaan ei samalla poljeta. Vastaavasti Altes Landin alkuperäisasukkaat mieltävät muualta muuttaneet oman kulttuurinsa uhkaksi. Muualta muuttaneet eivät heidän mielestään kunnioita talonpoikien ylimuistoisia oikeuksia ja tapoja, ja ovat kaupunkilaisia haaveilijoita ja romantikkoja, "jotka ostavat taloraunioita, eivätkä tajua mitä sellaisen talon korjaaminen käytännössä maksaa" (Zw3/5).

Joukossa on niitäkin, jotka myöntävät vieraspaikkakuntalaisten merkityksen vanhan rakennuskannan säilyttämiselle. Sisäryhmäasenteinen alteslandilainen mentaliteetti heijastuu vielä nykyisinkin mm. endogaamisina avioliittoina, syytinkiläissopimuksissa ja perimysjärjestyksessä¹⁹ sekä sosiaalisen kanssakäymisen muodoissa, mm. sukuyhteyttä korostavassa ja lujittavassa vierailuinstituutiossa, "visiiteissä".

Historian läsnäolo talossa

"Tämä talo ei kuulu minulle. Se kuuluu kaikille niille sukupolville, jotka ovat rakentaneet tätä taloa, ovat eläneet ja asuneet tässä talossa. Jokainen sukupolvi on jättänyt jälkensä tähän taloon. Olen kiitollinen, että saan asua tässä talossa tämän oman aikani, osana historiaa, sen kanssa" (Aw4/93)

kertoo eräs 56-vuotias hedelmätilan emäntä suhteestaan vuonna 1721 rakennettuun taloonsa. Liittäessään itsensä sukupolvien ketjuun, hän tietoisesti historiallistaa itsensä osaksi sitä muutosta, jonka rattaana hän itse on. Tämä asenne toistuu useissa haastatteluissa.

Altes Landissa historia on alati läsnä. Sen läsnäolon siellä aistii jokainen, joka kerran on kävellyt patovallilla ja katsellut sieltä avautuvaa maisemaa ja kyläraitin talojen fasadirivistöä. Historia on läsnä visuaalisesti maisemassa, taloissa ja tavaroissa. Maisema, talo ja esineet ovat ajan näkyvinä ja konkreettisina merkeinä historiasta, osa sitä ja sen mykkiä tulkkeja. Arkistolähteet, kuten tilusluettelot, talokirjat, perunkirjoitukset, perintöasiakirjat ja avioliiton solmimiseen liittyvät viralliset myötäjäisluettelot tai oikeuspöytäkirjat yksittäisistä tapahtumista auttavat dokumentoimaan Altes Landin menneisyyttä, antamaan sille aikajanan. Kirkonmiehet ja matkustavaiset ovat vuosisatojen saatossa kirjoittaneet subjektiivisen tarkkailunsa pohjalta eläviä kuvauksia taloista, ihmisistä ja

Hein Kolster ja Margreta Kolster ovat avioituneet 29. elokuuta 1809, mikä on ikuistettu fasaadiin morsiusoven yläpuolelle. Heillä ei ollut poikia, joten tytär jäi tilan jatkajaksi ja avioitui Theis Pape-nimisen miehen kanssa naapuritalosta vuonna 1834. Tämän jälkeen Pape't ovat jatkaneet talon isännöintä: Jack Pape avioitui ja siirtyi talon isännäksi 1873, Heinrich Pape 1912, Theodor Pape 1937 ja Heinz Jakob Pape 1973. Talon nykyinen isäntä on Heinz Jakobin poika, joka avioitui vuonna 1990. Hänen tarkoituksenaan oli kiinnittää lähiaikoina oma isännänlaattansa entisten jatkoksi. (Kuva Outi Tuomi-Nikula 1999)

heidän tavoistaan. Yhteiset kokemukset, kuten myrskytulvat, sota, katovuodet ja tulipalot yhdessä aikalaiskirjoitusten kanssa luovat kollektiivista muistia tapahtumien merkityksestä yhteisölle²⁰. Kollektiivinen muisti nivoutuu yksilölliseen muistiin, kertomukseen. Kylä, talo ja sen esineet saavat sisällön, hahmon ja merkityksen. Kertomus mahdollistaa ilmiöiden syvärakenteiden tunnistamisen, niiden symbolisen merkityksen yksilölle ja yhteisölle. Historia siinä on läsnä mentaalisesti, asukkaiden kollektiivisessa muistissa ja heidän oman elämänsä muistelun subjektiivisena ja narratiivisena totuutena. Muistelu on vuoropuhelua konkreettisesti koettujen esineiden, yksilön omien kokemusten ja kollektiivisen muistin luomien totuuksien välillä. Usein fakta ja fiktio sekoittuvat siinä ja luovat uutta historiaa. Muistelun kautta jokainen talo ja esine liitetään historian ketjuun, se saa oman erityisen merkityksensä, se individualisoituu ja lunastaa sen kautta olemassaolonsa oikeutuksen.

Talon visuaalisesti ja objektiivisesti havaittavien piirteiden ja osien symbolinen merkitys avautuu yksilöllisen ja kollektiivisen muistin vuorovaikutuksen kautta. Yksilöllinen muisti sitoo talon ja sen esineet sukuun ja suvun tariinaan, talossa asuneiden henkilöiden historiaan ja heidän omakohtaisiin kokemuksiinsa, arvoihinsa ja arvostuksiinsa. Kollektiivinen muisti liittää tarkastelun kohteena olevan objektin kylän historiaan, ”meidän” yhteiseen menneisyyteemme, asioihin, jotka koskettavat kollektiivisesti kaikkia tai asioihin, jotka suuri osa yhteisön jäsenistä muistaa tai uskoo muistavansa. Tällöin kollektiivinen muisti rakentaa, tukee ja korostaa alueellista identiteettiä.

Edellä sanottu voidaan osoittaa taloon liittyvien konkreettisesti havaittavien merkkien kautta. Niitä on jo talon fasadissa. Esimerkkinä tästä on erään hallitalon aitan fasadiin kaiverrettu teksti:

”Anno domini 1587 Heinriche thom Felde düt hus int werck laten stellen Got wet hülpe und radt wen aller minschen trost ein ende hatt min höpen tho godt”.²¹

Teksti liittää tilan nykyisen omistajan (Heinz zum Felde) hollantilaisiin uudisasukkaisiin (Heinriche thom Felde): yksilötasolla hänen oman sukunsa ketjuun, kollektiivisesti kylän historiaan ja kertoo, että 1500-luvulla talonpojat eivät itse rakentaneet talojaan, vaan rakennuttivat ne. Kun kullakin muurarimestarilla oli jäljittelemätön tekniikkansa ja kuviointimallinsa, voidaan muurauskuvioita vertaamalla ajoittaa myös vuosiluvuttomia taloja, vaikka mestarin nimi ei aina olekaan tiedossa. Talon fasadin tekstin kirjoittaja usko siihen, että ihmisen itse on ensin yritettävä kaikkensa ennen yliluonnollista apua, kertoo epäsuorasti alueen ihmisen itseriittoisuudesta ja vakaasta uskosta omiin voimiinsa. Sitä pidetäänkin Altes Landin talonpojan yhtenä mentaliteetin peruspilariina. Sen sijaan se kollektiivinen muisti, missä yhdistyi sukupolvelta toiselle periytynyt yhteinen pelko, kauhu ja avuttomuus, liittyi tuhoaviin luonnonvoimiin, ts. salamaan, tuleen ja myrskytulviin. Nämä teemat toistuvat yhä uudelleen talojen fasadeissa, kuten vuonna 1618 rakennetussa hallitalossa, missä kaikkivaltiaasta pyydetään suojelemaan armollisesti taloa ”tulen häädystä ja vesivahingoista” (ks. kuva s. 253).

Taloa ja omaisuutta ei pyritty varjelemaan vain ”jumalan armolla”, vaan myös maagisin voimin. Näitä ovat fasadeihin muuratut symboliset kuviot, jois-

O lewe herre gott, bewohre du in gnaden dit hus vör füersnot un ok vör watterschaden 1618.
(Kuva Outi Tuomi-Nikula 1999)

ta näyttävimpinä ovat "Donnerbeesen" (ukkosenuuta), mylly ja harvemmin esiintyvä kehto (ks. kuva s. 254).

Näiden varausmerkkien symbolinen merkitys on periytynyt sukupolvelta toiselle asukkaiden kollektiivisessa tietoisuudessa siten että niitä selittävät vastaukset ovat hyvin samankaltaisia. Siten Donnerbeesen tehtävänä oli suojella taloa salamaniskulta, mutta myös pahoilta ja tuhoavilta voimilta. Satoa symbolisoiva mylly takasi talon vaurauden. Kehdon taas toivottiin antavan tasapainoa, rauhaa ja yksimielisyyttä taloa asuvan suuren ja hierarkkisesti järjestäytyneen "suuren talousperheen"²³ jäsenille. Tämä olikin tarpeellista, kun tiedetään, että talousperheen jäsenten väliset henkilökohtaiset kahnaukset, eriarvoisuus, joka perustui sukulaisuuteen, sukupuoleen, ikään ja tehtäväkuvaan, asuintilan ahtaus ja työn ankaruus aiheuttivat usein talonväen keskeistä kinaa ja sisäisiä ongelmia.

Maagisen voiman on uskottu liittyvän myös fasadin keskellä olevaan "morsiusoveen" (ks. kuva s. 247). Alunperin se on yksisiipinen, leikkauskuvioin ja maalauskoristein somistettu ovi. Ovi on yleensä lukittu ja jos sen haluaisikin

Alteslandilaisen hallitalon fasadissa on usein varausmerkkejä, joista "ukkosluuta" (oikealla toinen alhaalta) toistuu useimmissa taloissa. Sen tehtävänä oli suojella taloa salamaniskulta ja tulipalolta sekä pahoilta hengiltä (Kuva Atländer Bilderbuch 1993, 90)²²

avata, on se mahdollista vain sisältä, koska ovesa on kahva vain sisäpuolella. Morsiusoven avaamisen muutoin kuin aivan tietyissä morsiamen persoonaan liittyvissä siirtymäriiteissä, tai poikkeuksellisesti uhkatilanteessa uskottiin tuovan taloon epäonnea ja kuolemaa. Niinpä oven sai avata kun morsian ensi kertaa astui tulevaan kotiinsa myötäjäistensä kanssa, kun hän vainajana jätti kotinsa ja silloin, kun talonväkeä ja omaisuutta uhkasi vaara –tulipalo tai myrskytulva. Tällöin ovi avattiin ja ulos kannettiin ensimmäisenä turvaan oven edessä olevat raskaat säilytysarkut. Ne sisälsivät talon arvokkaimman tavaran – monen sukupolven myötäjäishopeat ja korut, arvotekstiilit, talokirjat ja rahat.

1880-luvulta alkaen alettiin morsiusovia muuttaa hampurilaishuviloiden esikuvan mukaan pariovisiksi, jonka lisäksi oven eteen rakennettiin pylväin varustettu katos, eräänlainen kuisti. Taustalla oli taloudellinen nousukausi, jota demonstroitiin muille kylän asukkaille uusin vaurauden symbolein. Vaikka uusi ovirakennelma pragmaattisesti ajatellen olisi ollut sovelias ja näyttävä talon uusi sisäänkäynti, ei näin kuitenkaan käynyt. Ovi pysyi jatkossakin kiinni ja si-

sään taloon kuljettiin joko rakennuksen sivulta tai takaa, mistä päästiin suoraan rakennuksen talous- ja karjatiloihin. Tämä perinne on jatkunut 2000-luvulle saakka. Päädyn oven kautta tapahtuvan sisään käynnin estää jo konkreettises-tikin sen eteen asetettu suuri kukkaruukku tai penkki. Kysyttäessä syytä asuk-kailta ovat vastaukset samansisältöisiä, kuten: "Altes Landissa ei vain ole sellais-ta käytäntöä" tai "Ateslandilaiseen taloon ei koskaan ole kuljettu päädyistä, se olisi tyylivirhe" tai "Haluan noudattaa tämän talon perinteitä...". Vastauksissa ei mainittu morsiusoveen liittynyttä ikimuistoista sanktiota: jos avaat oven, ta-pahtuu kauheita! Tässä siis alkuperäinen morsiameen liittynyt tabuistaminen on muuttunut kollektiivisesti hyväksytyksi rakennusperinteeksi ja käytänteek-si, jota ei kyseenalaisteta.

Mahtiportti –sosiaalisen ja taloudellisen mahdin symboli

Alteslandilaisen talon pihaan tullaan usein ns. mahtiportin (Prunkpforte) kaut-ta. Se on puusta tehty rakennelma, jossa on portti erikseen hevosajoneuvoille ja jalankulkijoille. Portti on yleensä koristeltu värikkäiksi maalatuin leikkausku-vioin omistajiensa nimillä, vuosiluvuilla ja raamatun- tai muilla mietelauseilla. Usein tavattavat runsaudensarvet, hedelmät jne. symbolisoivat hedelmällisyyt-tä. Vanhimmat vielä käytössä olevat portit on rakennettu 1600-luvulla. Nuorin yksityiskäyttöön tehty portti palautuu vuoteen 1936, jolloin erään tilan isäntä rakennutti sen itselleen 50-vuotissyntymäpäivänsä kunniaksi. Nykyisen talon-haltijan mukaan kustannuksilla olisi voitu rakentaa tuolloin pieni rakennus.

Portin rakennuttaminen vaati siis varallisuutta. Sen valmistasivat puusepät, jotka asuivat talossa yhden vuoden saaden tuona aikana talosta täyden ylläpi-don ja lisäksi palkan työstään. Siten jo yksistään portin olemassaolo välitti kylä-läisille tietoa omistajan taloudellisesta mahdista, johon automaattisesti nivou-tui myös kylänsisäinen sosiaalisen aseman korkea status. Se näkyi mm. monina luottamustoimina. Tämä henkilökuva sopii myös vuoden 1936 portin rakenta-jaan: hän oli vakavarainen, poliittisesti ja taloudellisesti aktiivinen henkilö, jo-ka lisäksi paneutui innolla oman kotiseutunsa historiaan ja perinteisiin. Portin rakennuttamista hän ei itse – poikansa sanojen mukaan –sitonut taloudelliseen ja sosiaaliseen statukseensa, vaan "haluun jatkaa vanhaa kotiseutunsa perin-

Alteslandilainen hallitalo Neuenfeldestä vuodelta 1690 ja sen pihaan johtava mahtiportti vuodelta 1716. Talon fasadissa on alkuperäinen yksisiipinen morsiusovi. (Kuva: Altländer Bilderbuch 1993, 50)

nettä”. Kun kuitenkin tiedetään, että tämän perinteen tausta oli ensisijaisesti taloudellinen ja sosiaalinen, ei oman statuksen näyttävä visualisointi ole kiellettyissä.

Oman tarkastelunsa vaatii portteihin kaiverretut lauseet. Mielenkiintoinen on vuonna 1729 rakennetun mahtiportin teksti, koska se liittyy paikalliseen kansanomaiseen oikeuskäsitykseen:

”Wer nicht will dieken, mutt wieken ” (Se joka ei halua kaivaa, sen täytyy lähteä)

Teksti kertoo patovallien kunnossapidon merkityksen ehdottomuudesta. Se oli koko alueen ja kaikkien sen asukkaiden yhteinen elinehto. Kunnossapito organisoitiin keskiajalta 1960-luvulle saakka siten, että jokainen talo kustansi töihin verolukunsa mukaan kaksi kertaa vuodessa ”lapioida” eli työkykyisiä miehiä. Mikäli talo kieltäytyi työvoiman antamisesta, seurasi seuraavan kolmen vuoden aikana taloudellisia sanktioita. Mikäli tämäkään ei auttanut, oli seurauksena ”muurin murtaminen”, ts. talon tulisijan rikkominen, mikä symbolisesti tarkoitti talonpojan häätämistä tilaltaan ja kylästä. Kollektiivisesti koettu myrskytul-

van uhka oli siis yhteisölle niin vakava asia, että yhteinen etu meni yksityisen edelle. Nykyisin talot maksavat ns. patovallimaksua, jonka avulla kunnat hoitavat patovallien kunnossapidon virkateitse.

Häätuolin pitkä matka tuvasta ullakon kautta eteiseen

Astuttaessa sisään hedelmäviljelijän taloon tullaan ensin tilavaan eteiseen. Se on kalustettu taidokkain puukaiverruksin valmistetuilla ja värikkääksi maalatuilla talonpoikaishuonekaluilla kuten arkuilla, penkillä ja tuoleilla, joissa on nimiä ja vuosilukuja. Erityisen paljon on ns. morsiustuoleja eli häätuoleja. Niistä vanhimmat periytyvät 1600-luvulta, nuorimmat niistä on valmistettu 1990-luvulla. Yhteistä niille on muoto ja rakenne, joka on säilynyt samana 400 vuoden ajan. Kysymyksessä on barokkituoli, missä on sorvatut jalat, suora selkä ja selkänojassa sulhasen tai morsiamen nimi ja avioliiton solmimisen vuosiluku. Avioliiton merkitystä suvun jatkumiselle ja keskinäiselle luottamukselle niissä symbolisoivat runsaudensarvet, hedelmät, sydämet ja nuoliaan sinkauttelevat Amorit. Miehen nimellä varustettu tuoli on usein korkeaselkäisempi kuin naisen. Tämä symbolisoi naisen alempaa asemaa avioliitossa miehensä rinnalla. Tuolit olivat osa edeltä käsin sovitusta morsiamen myötäjaisistä.²⁴

Saman eteisen seinällä on usein myös taulu, missä on kuvattu talossa asuvan perheen sukupuu ainakin 1600-luvulle saakka, joskus kauemmaksikin. Isäntäväki kertoo mielellään yksityiskohtaisesti sukunsa pitkää historiaa kotiseutunsa alkuperäisasukkaana. Käy ilmi, että aviopuoliso on tavallisesti kotoisin naapuritalalta tai ainakin naapurikylästä. Tärkeimmät kriteerit aviopuolison valinnalle olivatkin pitkät alteslandilainen sukutausta ja siihen liittyvä talonpoikaisuus, vähintäänkin taloudellinen tasavertaisuus ja työteliäisyys. Nämä olivat sukupolvelta toiselle periytyneitä loukkaamattomia arvoja. Siksi ”muualta naitu” joutui usein kipeällä tavalla lunastamaan arvonsa ja asemansa talonsisäisessä hierarkiassa, missä anopin kontrollin alaisuudessa ei vieraan miniän oman kotitalon tavoille ja taidoille annettu arvoa.

Esille asetetut ja huolellisesti restauroidut huonekalut tukevat isäntävään kertomusta. Tuoleihin kaiverretut vuosiluvut ilmoittavat talossa tapahtuneet

Näkyvälle paikalle, eteiseen tai morsiusoven eteen (kuvassa) on sijoitettuna talon vuosiluvin ja nimikaiverruksin koristellut arvokkaat perintöhuonekalut. Ne symbolisoivat suvun alteslandilaista jatkuvuutta. Niitä ei ole tarkoitettu käytettäväksi. Oikealla kuvassa on hampurilaistyylinen raskas tammikaappi, "Hamburger Schapp". (Kuva Outi Tuomi-Nikula 1998)

Johann Olhaverin morsiustuoli vuodelta 1826 hänen mennessään naimisiin naapurikylässä asuneen Margarethan kanssa. Tavallista oli, että tuolit kuuluivat ennalta sovittuihin myötäjäisiin ja ne teetettiin alueen häätuoleihin erikoistuneessa puusepäntöliikkeessä⁴⁵. Häissä, joita vietettiin hallitalon suuressa Dielessä (karjasuojien välissä olevalla puintitante-reella) koko kylänväen kesken istui morsiuspari tuoleillaan vierekkäin. (Kuva Outi Tuomi-Nikula 1998)

sukupolvenvaihdokset. Jo yksistään niiden varaan on mahdollista rakentaa luotettavasti talon asukkaiden historiaa. Nimet ja vuosiluvut sitovat menneet sukupolvet aikaan ja paikkaan. Isäntäväen kertomat tarinat antavat nimille ja vuosiluvuille sisällön, hahmon ja persoonallisuuden, ne kulkevat suvun yhteisenä kollektiivisena muistitietona oman perheen vaiheista sukupolvelta toiselle ja liittyvät ne samalla kylän historiaan, yhteiseen alteslandilaiseen alkuperään. Eräs isäntä kertoo vuonna 1696 päivätyistä tuolista:

Morsiustuolit eivät olleet tehty arkipäivän elämää varten. Siihen ne olivat liian epä-mukavat istua. Morsiuspari istui niissä vain häissään. Tämän jälkeen ne jäivät ilman käytännön merkitystä ja sijoitettiin tavallisesti talon arvokkaimman huoneen (gute Stuben) seinustalle.” (Am4/92)

Siinä tuolirivistö oli näkyvänä merkinä talon emäntien myötäjäisistä, heidän taloudellisesta osallisuudestaan talon hyvinvointiin ja samalla talon historiasta. Niistä kuvastuu myös miniän tausta: yksinkertaisesti valmistettu tuo-

li tai sellainen, jossa on perinteisestä poikkeavia koristeita kertovat joko miniän vaatimattomasta taloudellisesta taustasta tai hänen ulkopaikkakuntamaisuudesta. Tuolirivistö on myös harvoin ”täydellinen” siten että siinä olisi säilynyt jokainen sukupolvenvaihdos. Syynä tuolien puuttumiseen saattoivat olla vesi tai tuli, jotka aika ajoin tuhosivat jäämistöä. Joskus taustalla olivat talonsisäiset arvotukset ja niistä johtuneet konfliktit: Varakkaan miniän tullessa tilan emännäksi, saattoi tämä korostaa asemaansa esim. siten, että vanhan emännän vaatimattomammat myötäjäiset vietiin varastoon tai ne peräti hävitettiin. Tällä osoitettiin symbolisesti talonsisäisiä valtarakenteita. Häätuoleihin liittyviä tarinoita ja ihmiskohtaloita onkin yhtä monta kuin on tuolejakin.

1970-luku oli aikaa, jolloin kaikki uusi ja moderni arvostettiin vanhaa ja talonpoikaista paremmaksi. Näin myös Altes Landissa, missä taloja alettiin sisustaa huonekaluliikkeitten valmishuonekaluilla, edullisesti ja ajanmukaisesti. Uudet sisustuselementit saivat antaa tilaa vanhoille talonpoikaishuonekaluille, jotka joko myytiin ”lentäville” vanhaintavarainostajille, tuhottiin tai vietiin ullakolle, joka perinteisen maanviljelyksen loputtua oli jäänyt tyhjilleen, kun vilja- ja heinävarastoa ei enää tarvittu. Voidaankin väittää, että tyhjä ullakkotila tuolloin pelasti alteslandilaisen talonpoikaisesineistön. Viileässä ja kosteassa tilassa puiset huonekalut säilyivät ja odottivat 1980-lukua, jolloin ajan henki alkoi muuttua. Kaupunkilaisten ostettua vanhoja hallitaloja, he myös halusivat kalustaa talonsa talonpoikaisen tyylin mukaisesti ja olivat valmiit maksamaan huonokuntoisista huonekaluista suuriakin summia. Kysynnän noustessa nousi hinta! Näin myös Altes Landissa, missä taloudellisesti valppaat asukkaat oitis huomasivat perintöhuonekalujensa taloudellisen arvon. Tästä huolimatta vain ani harva todella myi huonekalujaan kaupunkilaisille. Se sijaan tuoleja ja muitakin huonekaluja alettiin kuljettaa toinen toisensa jälkeen alas ullakolta ja restauroida suurella rahalla. Talossa restauroidut huonekalut sijoitettiin eteisaulaan, missä ne ovat ensimmäisenä vieraan silmän nähtävissä. Vaikka asukkaat ovat tietoisia vanhojen talonpoikaishuonekalujensa korkeasta taloudellisesta arvosta, tuli mukaan toinenkin arvo: Se oli oman suvun ja talon historia, esineen kautta tunnistettava kulttuuriperintö, jota mielellään näytetään vieraalle ja josta mielellään kerrotaan.

Häätuoliperinne ei ole loppunut, vaan alkoi elää 1990-luvulta lähtien uutta renessanssia. Niinpä yksi tavallisimmista häälahjoista nykyisin on perinte-

sesti valmistettu arvokas häätuoli, joita valmistavat siihen erikoistuneet puusepät. Erona aikaisempiin tuoleihin on vain se, että samaan tuoliin on nyt maalattu sekä sulhasen että morsiamen nimet. Tällä korostetaan aviopuolisoiden tasavertaisuutta, joka arvojen kategoriassa on Altes Landissakin 2000-luvun ”ajan merkki”.

Kulttuuriperinnön kollektiivinen läsnäolo

Keskiajalta toisen maailmansodan loppumiseen saakka asuttivat Altes Landissa samat suvut samoja taloja, joita remontoitiin ja muuteltiin sisältä kulloisenkin ajan hengen (muodin) ja elinkeinon liittyvien tarpeitten mukaan sekä valtiotavallan määräyksiä noudattaen²⁶. Muutokset talon ulkoasuun tehtiin vain, mikäli ne palvelivat prestiisiä taloudellisen mahdin merkkeinä. Muutokset sosiaalisen elämän instituutioissa, avioliittokäyttäytymisessä, arvoissa ja asenteissa tapahtuivat verkkaisesti; vain taloudellisella alalla alueen asukas oli valpas ja innovatiivinen.

Koko yhteisöä kohdanneet ja kollektiivisesti koetut suuret kriisit sisältävät muutoksen siemenen. Muutos alkoi vuonna 1945 pakolaisista, jotka jakoivat vuosiksi asuintilan talollisten kanssa. Vaikka tästä koitui monia sosiaalisia ongelmia, oli pakolaisten tulolla myös positiiviset puolensa: he tarjosivat tiloille kipeästi kaivattua työvoimaa aikana, jolloin miehistä noin puolet oli jäänyt sootaan. Pakolaiset vaikuttivat osaltaan myös siihen, että talousperhe alkoi hajota. He eivät omassa taloudessa asuessaan olleet osa talousperhettä, vaan väliaikaista työvoimaa, joka korvasi pysyvän palvelusväen. Pakolaisten muuttaessa pois talosta vuosien jälkeen heidän tilalleen ei enää palkattu renkejä ja piikoja, vaan työvoiman tarve tyydytettiin yhä enenevässä määrin ulkomaisilla sesonkityöläisillä. Osa pakolaisista onnistui myös avioitumaan paikallisväestön talon-tyttärien kanssa, mikä mursi vuosisataista endogaamista avioliittokäytäntöä.

Kuitenkin vasta 1960-luvun lopulla alteslandilainen talonpoikaiskulttuuri koki siihenastisen rajuimman murroksen ja samalla sekä taloudellisen että kulttuurisen kriisin. Siihen vaikutti ensiksikin vuoden 1962 tuhoisa myrskytulva, jonka seurauksena tilat lopullisesti siirtyivät perinteisestä maatalouden harjoittamisesta yksinomaiseen hedelmäviljelykseen. Työvoimatarpeen vähene-

minen hajotti myös lopullisesti suuren talousperheen. Toisena syynä oli 1960-luvun lopun hedelmien hintojen romahdus, josta syystä lähes kaikki tilat joutuivat syvään taloudelliseen ahdinkoon. Selvitäkseen taloudellisesta kriisistä tilojen oli myytävä – nyt ensimmäisen kerran historiansa aikana – maata tonteiksi ja joskus koko talonsakin muille kuin alueen omille asukkaille. Se oli pakon sanelema toimi, joka järkytti syvältä viljelijöiden keskeisintä arvomaailman tukipylvästä, maaomaisuuden pysyttämistä perheen, suvun tai ainakin alueen asukkaiden omistuksessa.

Ostajat olivat hyvin toimeentulevia kaupunkilaisia, jotka haaveilivat nostalgisesta maalaiselämästä ”kirsikkapuiden alla”. Heillä oli sekä henkisiä että aineellisia resursseja vanhan rakennusperinteen entisöimiseen. Ne viljelijät, jotka selvisivät taloan ja maata menettämättä taloudellisesta kriisistä, joutuivat 1970-luvulla kulttuuriseen kriisiin. Sen ytimenä oli kaiken vanhan halveksunta ja uuden ja modernin ihannointi, missä keskeisenä oli asumisen valoisuus, lämpö, hygienia ja helppohoitoisuus. Modernin asumisen haavetta ruokkivat omakohtaiset negatiiviset kokemukset asumisesta hallitalossa: Talvikukausien kylmät ja kosteat asuintilat, valon puute ja saniteettitilojen alkeellisuus, asuintilan ja huonekalujen vaivalloinen puhtaana pitäminen, ankara ruumiillinen työ ja katkerat muistot talonsisäisistä konflikteista ja armottomasta nokkimisjärjestyksestä. Negatiiviset muistot näkyivät mm. vanhojen talonpoikaisesineiden tuhoamisena – osa niistä heitettiin yksinkertaisesti ojiin lahoamaan –, kuusiruutuikkunoiden vaihtamisena helposti puhdistettaviksi yksiruutuuisiksi ”näyteikkunoiksi” ja suuritösten ja vakuutusmaksuiltaan kalliiden ruokokattojen muuttamisena tiilipeitteisiksi. Vanhat kaakeliuunit saivat väistyä keskuslämmityspattereiden tieltä. Ihanteena olivat uusien tavaratalojen helppohoitoiset huonekalut ja kokolattiamatot. Tavoitteena oli edistysellinen ihminen modernissa ympäristössä. Taloja suorastaan tuhottiin polttamalla tai niitä jätettiin tyhjiille, jolloin home ja sienet pian lahottivat ne asuinkelvottomiksi. Tilalle tai viereen rakennettiin uusi tiilinen, kaikki mukavuudet sisältävä omakotitalo. Altes Landin vuosisatainen talonpoikauskulttuuri eli historiansa syvintä lamaa.

Tässä vaiheessa väliin tuli rakennussuojelulaki, joka sai lain voiman 30. toukokuuta 1978²⁷. Lyhyessä ajassa suuri osa vanhaa rakennuskantaa yksinkertaisesti ”ilmoitettiin” suojeltavaksi ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaiksi ja sa-

mallalla purkukieltoon. Talo ymmärrettiin nyt kulttuurimuistomeriksi ja omistaja henkilöksi, joka veloitettiin pitämään se kunnossa. Rakennussuojelulain tueksi luotiin järjestelmä, jonka avulla talojaan restauroivat omistajat saivat huomattavan osan kuluista valtion kassasta. Edellytyksenä oli, että restaurointi suoritettiin rakennussuojeluviranomaisten valvonnassa²⁸. Restaurointiin luovuttu taloudellinen apu ja monet taloon liittyvät verohelpotukset houkuttelivat yhä useampaa kaupunkilaista Altes Landiin. He ostivat itselleen huonokuntoisia, usein jo asumattomaksi jätettyjä hallitaloja ja restauroivat niistä itselleen ”unelmiensa talon”, vanhaa kunnioittaen ja perinteitä noudattaen.

Samaan aikaan ajoittuu Altes Landin turismin organisointi ja sen nopea kasvu. Aluetta mainostettiin ”kirsikkamaana”, missä vierailija kohtaa autenttisen talonpoikaisen miljöön ja ainutkertaisen rakennuskannan²⁹. Turistit tulivat. He ihastelivat kadulle katseensa kääntävien talojen fasadeja ja halusivat tietää taloista ja niiden ihmisistä. Turistit halusivat myös ostaa hedelmiä suoraan tiloilta, koska se oli eksoottisempaa ja hedelmät tuoreempia kuin kaupasta ostetut. Altes Landin hedelmäviljelijä tajusi markkinaraon: katujen varteen ja hallitalojen entisiin karjatiloihin syntyi oman tilan tuotteiden myyntikojuja, missä kaupunkilainen pääsi suoraan kontaktiin alkuasukkaiden kanssa. Vielä eksoottisempaa oli lomailla hedelmätilalla, jonne nyt tehtiin loma-asuntoja. Tämä lisäsi alueen vetovoimaisuutta.

Altes Landin alkuperäisasukkaiden kollektiivinen tieto omasta arvokkaasta kulttuuriperinnöstä havahtui nyt hereille 1970-luvun modernismin huumasta. Jotta se oli mahdollista, siihen tarvittiin ulkopuolisia: muualta muutaneita, turisteja ja valtiovallan rahallista tukea. Joskus läheisyys tekee sokeaksi! Tajutessaan ikään kuin ”toisten silmin nähtynä” alueensa kulttuuriperinnön arvon ja sen ainutlaatuisuuden, alkoi alueen asukas tietoisesti vaalia ja suojella sitä. Syntyi perinneyhdistyksiä, jotka esittelivät Altes Landin kulttuuriperintöä folkloristisin keinoin taloudellisesti ja sosiaalisesti yhä merkittävimmiksi paisuvissa kyläjuhlissa. Vaikka niihinkin aluksi tarvittiin ulkopuolisia, muualta alueelle muuttaneita, jotka toimivat turistiyhdistyksen ja kotiseutukerhojen perustajina, ideoijina ja organisaattoreina, tulivat valvetuneet alkuperäisasukkaat pian mukaan toimintaan. Myös suhde omaan hedelmätilaan ja taloon muuttui. Oman tilan perinteiden vaalimisesta, sen kunnossapitamisestä niin, että se

kestää jokaisen kameranlaukauksen, tuli arvo sinänsä. Talojen omistajat alkoivat kilpailla siitä, kenellä oli osoittaa näyttävoin talo vieraan kuvattavaksi. Nyt talon modernit elementit eivät enää olleetkaan taloudellisen mahdin merkeinä, vaan sellaisena toimi mahdollisimman oikeaoppisesti restauroitu talo. Restaurointi koski ennen kaikkea fasadeita ja ikkunoita, joita vaihdettiin takaisin kuusiruutuikkunoiksi, mutta myös pihan kivetyksiä ja puutarhoja, joihin alettiin istuttaa perinteiseksi katsottuja kasveja. Informaatiota restaurointiin saatiin kunnilta. Ne julkaisivat oppaita rakentamisesta, joita jaettiin ilmaiseksi kaikkiin talouksiin. Niissä kerrottiin alueen rakennusperinteen perusteista sekä esimerkein ja yksityiskohtaisesti, miten ja millaisin materiaalein vanhoja talonpoikaistaloja tuli restauroida ja remontoida, miten pihoja tuli suunnitella ja millaisia kasveja istuttaa paikallista kulttuuriperintöä noudattaen³⁰.

Tuloksia kontrolloitiin ja perinnetietoisuutta vahvistettiin sillä, että kunnat myös järjestivät kilpailuja parhaiten restauroidusta talosta. Palkkiona oli talon seinään näkyvästi kiinnitettävä kunnialaatta, talon ylpeyden aihe, jota mielellään näytettiin vieraalle. Valtakunnallista julkisuutta rakennukset ovat saaneet sillä, että Altes Landia on ehdotettu yhdeksi maailman kulttuuriperintökohteeksi³¹.

Kylänsisäinen kulttuuriperintöä korostava kontrolli tiivistyi: Sen joka uhkasi perinnettä, sen oli nyt kestettävä negatiivinen kritiikki. Niin kuin sen perheen, joka rappasi talonsa huonoksi menneen tiiliseinän, maalasi sen valkoiseksi ja somisti sinisin ikkunapuittein. Tai sen joka rakensi vanhojen hallitalojen väliin skandinaavisen hirsitalon. Vaikka objektiivisesti tarkastellen molemmat talot olivat yksittäisinä rakennuksina hyvinkin edustavia, saivat niiden omistajat kärsiä ympäristön massiivisesta kritiikistä, koska heidän talonsa "eivät sopeutuneet kyläkuvaan", ts. ne eivät vastanneet asukkaiden heränneen perinnetietoisuuden mukaan alteslandilaista rakennusperintöä. Yhteisen kulttuuriperinnön vaalimisen vaatimus kollektivisoitui käsitykseksi siitä, mikä paikallisessa rakentamisessa on "oikein" ja mikä "väärin". Samalla sillä kollektiivisesti sanktioitiin ja tukahdutettiin individualistinen rakentaminen. Näin talojen yksityisestä, vuosisatojen taakse ulottuvasta talonpoikaisesta historiasta oli tullut yhteiskunnan kontrolloimaa julkista historiaa.

Alueen huolella hoidettu rakennusperintö oli tullut osaksi alteslandilaisten kollektiivisesti hyväksyttyä arvomaailmaa.

Viitteet

- 1 Käsikirjoituksen "Der Altländer Hof im Wandel. Veränderungen der sozialen Strukturen und des Alltagslebens im Alten Land im 20. Jahrhundert" laajuus on 346 sivua. Se on tarkoitus julkaista kirjana vuoden 2004 aikana (kustantaja Kulturstiftung Altes Land). Alkuperäiset nauhat ja litteroidut haastattelut ovat kirjoittajan hallussa. Niihin ei viitata tekstissä muutoin kun jos on kysymys suorasta haastatteluotteesta.
- 2 Artikkelin suopeuden vuoksi ei tässä ole mahdollisuutta viitata muuhun kuin Saksassa tehtyyn talotutkimukseen. Haastatteluun pohjautuvaa talotutkimusta on Saksassa tehty vähän. Poikkeuksen tässä muodostaa Margit Tränklein kansatieteellinen väitöskirja vuodelta 1972 "Wohnkultur und Wohnwesen" Tübinger Vereinigung für Volkskunde E.V. Tübingen 1972, joka pitkään jäi ainoaksi näkökulman edustajaksi. Uudempaa tutkimusta edustaa suppeahko, mutta metodisesti ansiokas tutkielma Hampuriin lukeutuvan Harburgin talonpoikaisesta asumisesta. (Hansen, Margret: Formen bäuerlichen Wohnens in der Gegenwart. Dargestellt an Beispielen aus dem Landkreis Harburg. Münster/New York/München/Berlin 1998).
- 3 Eurooppalainen etnologia on saksankielisissä maissa – oppituolista ja oppituoliin professorin painotuksista ja koulutuksesta riippuen – enemmän tai vähemmän historiallisesti suuntautunut oppiaine, jossa yhdistyvät Suomessa itsenäisinä oppiaineina tunnetut kansatiede, folkloristiikka, uskontotiede ja kulttuurihistoria. Se määritellään oppiaineeksi, joka analysoi objektiivointeiden ja subjektivoituneiden kulttuuriarvojen välittymistä, ottamalla tällöin huomioon siitä ehdoollistavat syyt ja siihen liittyvät prosessit. Tutkimuskohteena siinä on ihmisen arkielämä Euroopassa keskialjalta nykyaikaan. Ks. Räsänen, Matti – Tuomi-Nikula, Outi: Saksanmaalla. Kansanelämää keskialjalta nykypäivään. Vammala 2000, 456-462.
- 4 Saksan kansatieteellisestä kirjallisuudesta tunnettu "Hausforschung" on tässä käännetty ilmaisulla "talotutkimus" erotuksena "rakennustutkimuksesta", jonka fokuksena ovat lähinnä talon rakenteelliset, tyyllilliset ja rakennushistorialliset piirteet. "Talotutkimus" on rakennustutkimusta laajempi käsite, jonka kohteena on ihmisen, talon käyttäjä, ajallisessa, alueellisessa ja sosiaalisessa kontekstissa. Sitä koskeva kirjallisuus on Saksassa erittäin laaja. Käsitteen tutkimustraditiosta antaa esim. Bedal, Konrad: Historische Hausforschung. Eine Einführung in Arbeitsweise, Begriffe und Literatur. Fränkisches Freilandmuseum. Bad Windsheim 1993.
- 5 Kameralistiikalla tarkoitetaan Saksassa valistuksen ajalla syntynyttä tieteenalaa, jonka tehtävänä oli mm. yksityiskohtaisten monografioiden tuottaminen talonpoikien elinolosuhteista ja sitä kautta heidän verokykynsä toteuttaminen. Ks. Räsänen -Tuomi-Nikula 2000, 499.
- 6 Esim. Bedal 1993; Baumhauser, Joachim Friedrich: Hausforschung. – Rolf W. Brednich (Hg.), Grundriss der Volkskunde. Einführung in die Forschungsfelder der Europäischen Ethnologie. Berlin 1988, 95-116; vrt. Räsänen-Tuomi - Nikula 2000, 121-159.
- 7 Saksan lukuisista eri katukylätyypeistä Altes Landissa yleisimmät ovat "Deichhufendorf" ja "Marschhufendorf", jotka peräytyvät myöhäiskeskiaikaan. Lisää Saksan kylätyypeistä, esim. Radig, Werner: Die Siedlungstypen in Deutschland und ihre frühgeschichtliche Wurzeln. Deutsche Bauakademie. Schriften des Forschungsinstitutes für Theorie und Geschichte der Baukunst. Berlin 1955; Tetzlaff, Regina: Kulturlandschaftsentwicklung an der Niederelbe. Ein Profil durch Marsch und Randmoor zur Geest im Raum Jork/Neukloster. Examensarbeit im Fach Geographie an der Universität Hamburg. Hamburg (1998); ks. myös. Räsänen -Tuomi - Nikula 2000, 104-120.
- 8 Sönnichsen, Uwe/Jochen Mosberg: Wenn die Deiche Brechen. Sturmfluten und Küstenschutz an der schleswig-holsteinischen Westküste und in Hamburg. Husum 1994.
- 9 Altes Landin historiasta ja rakennusperinnöstä on julkaistu useitakin tutkimuksia, esim: Sievers, Hans Peter: Das Alte Land – Geschichte einer niederelbischen Marsch. Stade 1951 ja Röper, Karl, Irmgard Carstens und Lothar Zupp: Bilder und Nachrichten aus dem Alten Land und seiner Umgebung. Mit einer Einführung in die Geschichte des Alten Landes und seiner Bauernhäuser und einem Anhang Bäuerliche Kulturgüter im Alten Land von Gerhard Röper. Band I-III. Jork 1988.
- 10 Cordes, J.J.: Altes Land – Alte Kultur. Stade 1966; Röper 1971; vrt. Räsänen -Tuomi-Nikula 2000, 130-144.
- 11 Wendowski, Marlies: Vom Einzelhof zum Reihendorf. Landschaftsentwicklung und Besiedlungsgeschichte im Raume Jork. Jork 1994.

- 12 Tiilentekotaito levisi alueelle uudella ajalla Hollannista. 1600–1800-luvulla Altes Landissa oli useitakin tiilitehtaita. Tiili oli arvokas ja arvostettu materiaali. Esimerkiksi "Steinkirchen"-niminen kylä on saanut nimensä siitä, että sillä oli varaa rakentaa kirkkonsa vuonna 1500 pelkästään tiilestä. Lemke, Elisabeth: 850 Jahre Steinkirchen (1148–1998) Altes Land. Grünendeich 1998, 45.
- 13 Tieto perustuu Bauamt Staden (Denkmalpflege) kirjalliseen tiedonantoon O. Tuomi-Nikulalle 13.2.1999.
- 14 Huch, Stefanie: Obstbau und Tourismus im Alten Land – Entwicklung, Probleme, Tendenzen. Magisterarbeit an der Rheinisch-Westfälisch technischen Hochschule. Aachen 1997.
- 15 Haastatelluista henkilöstä noin 1/3 oli muuttanut Altes Landiin muualta. He olivat muuttaneet entisen hedelmäviljelytilan omien tarpeittensa mukaan, esim. asunnoksi, galleriaksi tms.
- 16 Franzioh, Marion: Die Vertriebenen. Hemmnisse und Wege ihrer Integration. Mit einer kommentierten Bibliographie. Berlin 1986.
- 17 Saksankielisestä litteroidusta haastattelusta suomeksi kääntänyt Outi Tuomi-Nikula. Alkuperäiset haastattelut ovat kirjoittajan hallussa. Koodinumero sisältää haastateltavasta seuraavat tiedot: syntyperäinen paikkakuntalainen tai alueelle muuttanut, sukupuoli, kylä ja haastattelun numero.
- 18 Vrt. Siivonen, Katriina: Arkipäivän etnisyyden tutkiminen. Kohtaaminen yli Varsinais-Suomen saariston kielirajan. Integraatio, identiteetti, etnisuus. Tarkastelukulmia kulttuuriseen vuorovaikutukseen. Toim. Maija Mälikall ja Paavo Oinonen. Kulttuurisen vuorovaikutuksen ja integraation tutkijakoulu julkaisuja 3. Turun yliopisto 1998, 128.
- 19 Alueella on käytössä "ikimuistoinen" perimysjärjestys, jonka mukaan yksi perillinen saa tilan jakamattomana, muiden tyytyessä huomattavasti vähempään perintöosaan. Syynä on tilan elinkelpoisuuden säilyttäminen. Tilan lisäksi uusi omistaja saa ylläpidettäväkseen ja hoidettavakseen tilanhoidosta väistyneet vanhempansa. Elinikäinen vuoropito vahvistetaan syytinki-läissopimuksella. Tämä on johtanut siihen, että hedelmätiloilla asuu nykyisinkin yleensä kolme sukupolvea.
- 20 Muistiin liittyvä terminologia pohjautuu pääosin Pirjo Korkiakankaan artikkeliin Muisti, muistelu, perinne teoksessa Lönnqvist, Bo, Elina Kiuru ja Eeva Uusitalo (toim.) Kulttuurin muuttuvat kasvot. Johdatusta etnologiatieteisiin. Helsinki 1999, s.155–176, jonka pohjana on Korkiakankaan väitöskirja Muistoista rakentuva lapsuus. Agraarisen perintö lapsuuden työntöön ja leikkien muistelussa. Kansatieteellinen arkisto 42. Helsinki 1996.
- 21 Kirjoittajan käännös vanhasta "platt"-kielisestä saksasta: Vuonna 1587 antoi Heinriche thom Felde rakennuttaa tämän talon. Jumala auttakoon ja antakoon neuvon kun kaikki ihmisen keinot ovat lopussa. Tämä on uskon Jumalaan.
- 22 Altdänder Bilderbuch. Impressionen aus einem beliebten Land nach einer Idee von Elisabeth Lemke. Stade 1993.
- 23 Keskiajalta toisen maailmansotaan saakka hallitalon yleisin perhetyyppi oli **suuri talousperhe**. Se koostui saman katon alla ja samassa taloudessa asuvista verisukulaisista ja palvelusväestä. Suurilla tiloilla talousperheen jäsenten määrä saattoi nousta 20 henkilöön. Perhettä johti isäntä, "Hausvater", jolla oli ehdoton auktoriteettiasema muihin nähden. Asukkaat järjestäytyivät hierarkisesti sukulaisuuden, sukupuolen ja isän mukaan. Asema perheessä määräsi työn laadun ja mm. nukkumapaikan, missä vallitsi ns. "lämpöhierarkia". Perheenjäsenten asema talossa näkyi mm. ruokapöydän istumajärjestyksessä. Ks. Weber–Kellermann, Ingeborg: Die deutsche Familie. Versuch einer Sozialgeschichte. Frankfurt am Main 1974, 12–16.
- 24 Ks. tarkemmin Altes Landin talonpoikaishuonekaluista: Schürmann, Thomas: Erbstücke. Zeugnisse ländlicher Wohnkultur im Elbe-Weser-Gebiet. Stade 2002.
- 25 Schürmann 2002, 459–463.
- 26 Suurimmat muutokset talon tilajakoon aiheuttivat vuodesta 1830-lähtien voimaan tulleet paloturvallisuusmääräykset, jotka koskivat tulisijoja. Merkittävin niistä oli vuoden 1865 määräys, jonka mukaan uusiin taloihin oli tehtävä savupiippu. Tämä ei koskenut vanhoja rakennuksia, joista muutamat olivat vielä 1900-luvun alussakin savujohdottomia, siis "savututia". Savupiipun myötä taloihin alettiin rakentaa väliseinä talous- ja asuintilan välille, kamareita sekä erillinen keittiö, joihin sijoitettiin 1800-luvun innovaatio, rautahella. Tämä oli alku talonväen asuminen eriytymiseen, mikä on jatkunut nykyaikaan saakka. Ks. Wiese, Rolf: Bauernhäuser des 19. Jahrhunderts im Landkreis Harburg. Hamburg-Harburg 1985, 92–97.
- 27 Niedersächsisches Denkmalschutzgesetz vom 30. Mai 1978 (Nds.GVBl. 517).
- 28 Saksan Liittotasavallassa on kullakin osavaltioilla oma rakennusuojelulakinsa. Sen soveltaminen paikallisiin olosuhteisiin tapahtuu hierarkisesti kolmen eri viraston kautta. Esimerkiksi Altes Landissa olevan hallitalon suojelusta vastaavat virastot ovat ylimmäisestä alimpaan seuraavat: oberste Denkmalschutzbehörde (virasto Hannoverissa), obere Denkmalschutzbehörde

(virasto Lüneburgissa) ja untere Denkmalschutzbehörde (virasto Stadessa) . Lisäksi on paikallistaso, jossa asioita hoitaa kunnan rakennusviranomainen. Ks. lähemmin: Der Landkreis informiert. Denkmalschutz und Denkmalpflege im Alten Land, in Kehdingen, auf Stader Geest. Landkreis Stade 1992.

29 Ks. lähemmin Altes Landin turismista, Huch 1997.

30 Esim. Gestaltungsfibel Guderhandviertel. Samtgemeinde Lühe 1994.

31 Dat Ole Land. März/2002.